

Qualitative analysis of content of the textbook of thinking and lifestyle in relation to reading and studying categories

Abolfazl Asadnia^{1*}
Abdolahad Nabiolahi².

The purpose of the present study is to analyze the content of a thinking and lifestyle textbook in reading and reading categories. The present study is applied in terms of purpose and qualitative in terms of research approach. The statistical population of the research is 7th grade Thinking and Lifestyle textbook in 1397. Content analysis was used to reach the content of book messages related to reading. The book was thoroughly analyzed and the concepts related to reading were extracted and categorized. These concepts were then categorized and subdivided into levels of abstraction. The results showed that the book performs well in terms of studying and guiding the student in the proper way of studying. But most of all, the present book's lack of attention to explicit and transparent expression is the advantage of reading and its role in having the right thinking. The book also has activities that constantly encourage the student to think, but in no part of the book does the student answer the questions, and only one part of the research project in the research project Information collection refers to visiting the library.

Keywords: content analysis, lifestyle, thinking, study, reading

1. Master of Knowledge and information science, Librarian of Jaber Bin Hayan Public Library, Mes Sarcheshmeh Copper, Rafsanjan * (Author in charge).

Abolfazaasadnia@yahoo.com

2. Phd Candidate in Medical Library and Information Sciences, School of Health Management & Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, nabiolahi.a@tak.iums.ac.ir.

تحلیل کیفی محتوای کتاب درسی تفکر و سبک زندگی در ارتباط با مقوله‌های خواندن و مطالعه

ابوالفضل اسدنی^۱
عبدالاحد نبی اللہی^۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب درسی تفکر و سبک زندگی در مقوله‌های خواندن و مطالعه است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر رویکرد پژوهش، کیفی است. جامعه آماری پژوهش کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم در سال ۱۳۹۷ است. برای رسیدن به محتوای پیام‌های کتاب در ارتباط با خواندن از تحلیل محتوا استفاده شد. کتاب به بطور کامل مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مفاهیم مرتبط با خواندن استخراج و دسته‌بندی گردید. سپس این مفاهیم دسته بندی و از نظر سطح انتزاع به مقوله و زیرمقوله تبدیل شدند. نتایج نشان داد کتاب به لحاظ پرداختن به عناصر مطالعه و هدایت دانش آموز در جهت شیوه صحیح مطالعه عملکرد مطلوبی برخوردار است. اما آنچه که بیش از هر چیز به چشم می‌آید عدم توجه کتاب حاضر به بیان صریح و شفاف مزیت خواندن و نقش آن در داشتن تفکری صحیح است. همچنین کتاب دارای فعالیت‌هایی است که به طور مداوم دانش آموز را ترغیب به تفکر می‌کند اما در هیچ قسمت از کتاب راه پاسخ به سؤالات را به دانش آموز معرفی نمی‌کند و تنها در قسمت طرح پژوهشی یکی از راه‌های جمع آوری اطلاعات را مراجعه به کتابخانه بیان می‌کند.

کلید واژگان: تحلیل محتوا، سبک زندگی، تفکر، مطالعه، خواندن.

۱. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کتابدار کتابخانه عمومی جابرین حیان شهر مس سرچشمه، رفسنجان

(نویسنده مسئول): Abolfazaasadnia@yahoo.com

۲. دانشجوی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی

ایران؛ ir.tak.iums.ac@Nabiolahi

مقدمه و بیان مسئله

برای بیان یک مفهوم، مقصود و یا مضمون می‌توان از روش‌ها و شیوه‌های متفاوتی بهره برد. گاه بهتر است که برای انتقال پیام از شیوه مستقیم استفاده کرد، مانند استفاده از جملات اتمه و بزرگان در مدح و ستایش اثرات مطالعه و گاهی شیوه غیرمستقیم می‌توان استفاده کرد. مزیت این شیوه وادار کردن مخاطب به تفکر برای پی بردن به پیام مورد نظر است، به عنوان مثال طراحی و اجرای مجسمه فردی در حال غرق شدن که کتاب می‌خواند؛ که اشاره به اهمیت خواندن و دانستن است (دهخدا، ۱۳۷۷، ۴۳).

البته برای استفاده از هر شیوه ابتدا باید به جامعه هدف، نوع پیام و بستر ارائه پیام توجه کرد تا بتوان بیشترین اثر و بهره را برد. برای مثال نصب تابلویی با عنوان بحران آب در مناطق استوایی و حاره‌ای که از میزان بالای بارندگی برخوردارند، چندان نمی‌تواند اهمیت صرفه-جویی و استفاده درست از منابع آبی را بیان کند. در نوشته‌های بسیاری اشاره شده که بهترین شیوه برای فرهنگ سازی، آموزش فرهنگ مورد نظر از خانواده و سیستم آموزشی است. بنابراین تدوین کتبی که دانش‌آموزان را به تفکر، پژوهش و سبک زندگی مبتنی بر مطالعه تشویق کند از اهمیت بالایی برخوردار است. مطالعه زیربنای تفکر و پژوهش در هر جامعه‌ای است. به همین دلیل پژوهش به گونه پیچیده‌ای با پیشرفت و یا عقب ماندگی جوامع انسانی گره خورده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۷). نمی‌توان انتظار جامعه‌ای متفکر و دارای سبک زندگی مطلوب را بدون مطالعه داشت. بررسی زندگی بزرگان علم و ادب ایران زمین و همین طور دین مبین اسلام که با کلمه خواندن آغاز شد، مویذ این امر است که سبک زندگی مبتنی بر مطالعه شایسته‌ترین سبک زندگی است.

جایگاه و نقش انکارناپذیر مطالعه در تربیت نیروی انسانی علاقه‌مند، مسئولیت‌پذیر، پژوهنده و کارآمد برای سازمان‌های اجتماعی و پرورش شهروندانی شایسته، سبب شده است تا بررسی عوامل موثر بر مطالعه همیشه یکی از موضوعات جالب و بحث برانگیز باشد. یکی از موضوعاتی که در این حیطه همواره مورد علاقه پژوهشگران بوده، تحلیل کتاب‌های درسی است. کتاب تفکر و سبک زندگی کتابی است که برای دانش‌آموزان پایه هفتم نگاشته شده، با خواندن عنوان کتاب این انتظار می‌رود که در کتاب به صورت مستقیم و غیر مستقیم مضامین و مقوله‌های مرتبط با مطالعه و سبک زندگی مبتنی بر خواندن بیان شده باشد. بنابراین پژوهش حاضر بر آن است تا با شیوه تحلیل کیفی به بررسی کتاب تفکر و سبک زندگی پردازد، تا

روشن کند که کتاب حاضر آیا در رساندن مفهوم اهمیت خواندن و سبک زندگی میتنی بر مطالعه موفق بوده است یا خیر تا با شناسایی نقاط قوت و ضعف آن سبب بهبود وضعیت کتاب مورد نظر و انتقال بهتر اهمیت مفهوم مطالعه و خواندن شود.

مبانی نظری

تعاریف مطالعه

در لغت‌نامه‌ی دهخدا مطالعه به معنی «نگریستن به هر چیزی برای واقف شدن به آن و تأمل، تفکر، اندیشه و نظر به دقت» و مطالعه کردن به معنی «نگریستن در چیزی برای وقوف بر احوال آن آمده‌است» (دهخدا، ۱۳۷۷: ۵۰۷۱).

در فرهنگ معین برای مطالعه معانی ذیل آورده شده است:

- به دقت نگریستن به چیزی برای وقوف به آن؛

خواندن کتاب یا نوشته‌ای و فهمیدن آن (معین، ۱۳۷۵: ۸۵۰).

بعلاوه فرهنگ عمید معنای مطالعه را چنین بیان کرده است: اطلاع یافتن از چیزی با ادامه‌ی نظر در آن، خواندن کتاب یا نوشته‌ی دیگر و دقت کردن در آن (عمید، ۱۳۸۹: ۱۸۵۰).

تعریف مطالعه در فرهنگ وبستر، بررسی عمیق و همه‌جانبه‌ی یک مقوله است به‌طوری‌که بخشی از حواس آدمی یا تمامی آن در این امر مشارکت داشته باشند. به عبارت دیگر، «روندی است که از به‌کارگیری ذهن و به‌منظور دریافت اطلاعات، توجه دقیق و تجربه و تحقیق درباره‌ی هر موضوع، رویداد و پدیده صورت می‌گیرد و شامل خوب دیدن، خوب شنیدن و لمس کردن و چشیدن، تجربه کردن، پرسش و به دنبال پاسخ‌ها بودن می‌شود» (فرهنگ مریام وبستر،^۱ ۱۹۷۰: ۱۳۲۰). تعاریف متفاوتی برای مطالعه مطرح شده و این خود نشان از آن دارد که این کلمه دارای مفهوم بسیار عمیق و گسترده‌ای است.

بازاندیشی و بازنگری در مفهوم و چرایی مطالعه

پیشرفت‌های سریع فناوری اطلاعات و کاربرد وسیع آن در تمامی ابعاد زندگی، جامعه امروز را با تغییراتی بی‌سابقه مواجه کرده است. آهنگ شتاب در زندگی، تجربه‌های روزمره و برنامه‌های زمانی معمول انسان‌ها، چنان دگرگون شدند که در هیچ برهه‌ای از تاریخ مانند آن پیدا

1. Merriam-Webster Dictionary

نمی‌شود (روحانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۶). این شتاب در تغییرات سبب شده تا سازمان‌های اجتماعی با گستره‌ای وسیع از تقاضاها با نیت متفاوت روبه‌رو شوند و از آنجا که مدارس با رسالت آماده سازی نسل جوان برای این تغییرات شتابان ایجاد شده‌اند، نقش و اهمیت آنها بیش از همیشه به چشم می‌آید.

با وجود این تغییرات و تاکید مداوم مسئولین فرهنگی بر اهمیت مطالعه هنوز سرانه مطالعه در کشور مطلوب نیست. محققان دیگر نیز انگیزه کودکان خیابانی در استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی را این گونه بیان می‌کنند که آموزش و مطالعه در کتابخانه‌های عمومی به صورتی است که با نظام ویژه زندگی کودکان خیابانی سازگار است. از جمله این‌که فرد در کتابخانه از آزادی نسبی برخوردار است و کتابخانه‌ها برای ثبت نام شرایط سنی ندارند؛ و همچنین امکان کار و تحصیل به طور همزمان برای آنها فراهم است (معرف‌زاده، بیگدلی و نعمتی، ۱۳۸۹: ۳۰).

از سویی دیگر مدارس به عنوان مراکز یادگیری و مکانی برای برآورده کردن نیازهای اطلاعاتی، آموزشی و اجتماعی هستند. یکی از اهداف مدارس را می‌توان ایجاد و تقویت عادت مطالعه در افراد جامعه و برانگیخته کردن تخیل و خلاقیت آنها دانست. کتاب‌های خوب و مناسب به تنهایی کافی نیست تا عادت به خواندن در کودکان و نوجوانان شکل بگیرد (قزل ایاق، ۱۳۸۳: ۳۷۴). بلکه شناخت و ایجاد انگیزه می‌تواند تأثیری شگرف بر عادت به مطالعه داشته باشد. یکی از علل میزان پایین مطالعه در میان مردم و فقر مطالعاتی را بی‌توجهی به فرهنگ سازی در کتب آموزشی است (موحدیان و شاه‌محمدی، ۱۳۹۴: ۳۲).

حال این سوال پیش می‌آید که چرا انسان‌ها مطالعه می‌کنند؟ تقی پناه و دیانی (۱۳۸۷) در پاسخ به این سوال به ضرورت‌ها و فواید مطالعه در دوران حیات در جامعه اشاره می‌کنند (تقی پناه و دیانی، ۱۳۸۷: ۳). رهایی انسان از زندان تاریک جهل، گسترش افق دید وی و تصمیم‌گیری به دور از شتاب زدگی، پیدا کردن راه‌حل‌های مختلف برای مشکلات، برقراری ارتباط با دیگران، افزایش اعتماد به نفس، آشنایی با افکار نو، سپری کردن اوقات فراغت، افزایش دانش و تسریع رشد فکری، از مواردی است که در پاسخ به پرسش بالا باید بر آنها تأکید کرد. در زمینه سواد اطلاعاتی در جامعه اطلاعاتی نیز مطالعه و خواندن اهمیت دارد. سواد اطلاعاتی، به خواندن متکی است و برای تبدیل شدن به خواننده‌ای فعال، عادت به مطالعه در سال‌های اولیه زندگی و ممارست کافی لازم است (همان، ۱۳۸۷: ۸).

در عادت افراد به مطالعه نقش عواملی همچون خانواده (والدین)، مدرسه، کیفیت و کمیت کتابهای کودکان، سیاست فرهنگی و آموزشی، توسعه اقتصادی و اجتماعی، و کمبود کتابخانه‌ها را نمی‌توان نادیده گرفت. نخریدن کتاب هم از مسائل فرهنگی مردم ایران است. فقر، وجود رسانه‌های متعدد و جدید، عدم آموزش صحیح، گرایش‌های شدید به فعالیت‌های اقتصادی، انفعالی عمل کردن رسانه‌های گروهی به خصوص صدا و سیما، و از همه مهم‌تر ریشه‌دار نبودن فرهنگ کتابخوانی در بین مردم ایران از دلایل عمده نخریدن کتاب و عدم گرایش به آن است (نظری، عصاره، ۱۳۸۹: ۵۶). آنچه که بیان شد گوشه‌ای از اهمیت مطالعه به عنوان یکی از شاخص‌های رشد و توسعه اجتماعی بود.

پیشینه پژوهش

پیشینه‌های پژوهش حاضر را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد. پژوهش‌های صورت گرفته در ارتباط با مطالعه دانش‌آموزان و پژوهش‌هایی که در ارتباط با کتاب تفکر و سبک زندگی انجام شده است.

محسنیان (۱۳۸۳) در پژوهشی نقش کتاب‌های درسی را در تشویق دانش‌آموزان به مطالعه در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی بررسی کرد. بدین منظور محتوای پیام‌های کتاب‌های درسی در دوره‌های مذکور در خصوص رابطه مطالب با تشویق دانش‌آموزان به مطالعه مورد تحلیل قرار گرفت. جامعه‌ی آماری، تمامی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی یعنی ۲۸ کتاب و دوره راهنمایی تحصیلی یعنی ۳۳ کتاب درسی را شامل شده است. نمونه‌ها با توجه به موضوع مورد بررسی از کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی انتخاب شده‌اند و نتایج پژوهش وی نشان داد در بین کتاب‌های پنج سال دوره ابتدایی بیشترین اشارات به کتاب و کتابخوانی به کتاب فارسی (با ۴۵ مورد یا ۴۵/۹۱ درصد) و کمترین آنها به کتاب‌های آموزش قرآن (با ۱ مورد یا ۸/۳۳ درصد) مربوط می‌شود. در بین کتاب‌های درسی ۳ سال دوره راهنمایی تحصیلی بیشترین اشارات به کتاب و کتابخوانی به کتاب فارسی (با ۱۳۸ مورد یا ۱۵/۸۷ درصد) و کمترین آنها به کتاب‌های تعلیمات اجتماعی (با ۴ مورد یا ۱/۵۰ درصد) مربوط می‌شود. ضمناً در کتاب‌های جغرافیا، هنر و حرفه و فن اصولاً نکته‌ای در این زمینه مطرح نشده است.

در پژوهش دیگری فراشبندی و همکاران (۱۳۸۸) محتوای کتاب‌های درسی دبستان از نظر مفاهیم مربوط به کتاب و کتابخوانی را مورد تحلیل قرار دادند. جامعه پژوهش کلیه کتاب‌های درسی پایه‌های اول تا پنجم دبستان بود و یافته‌های پژوهش نشان داد که در کتاب‌های درسی سال تحصیلی ۸۶/۸۷ اطلاعات نوشتاری و تصویری نسبتاً خوبی در مورد کتاب، کتابخوانی و مطالعه گنجانیده شده است و نحوه تکالیف درسی به گونه‌ای است که کودکان را به مطالعه قصه‌خوانی، قصه‌گویی و استفاده از کتابخانه تشویق می‌نمایند.

جوانبخت، وزیری و یقظین (۱۳۹۰) میزان انعکاس موضوعات کتابداری و اطلاع‌رسانی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی (شاخه نظری) در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ را بررسی نمودند. یافته‌های حاصل از بررسی ۴۳ کتاب دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی شاخه نظری نشان داد کتاب‌های رشته علوم انسانی نسبت به سایر رشته‌ها بیشتر به موضوعات این رشته علمی توجه داشته‌اند. در بین کتاب‌ها از لحاظ میزان اطلاعات، کتاب «زبان فارسی» سال دوم دبیرستان مشترک تمامی رشته‌ها و از نظر تعداد دفعات کتاب «دین و زندگی» دوره پیش-دانشگاهی مشترک تمامی رشته‌ها به موضوعات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته‌اند. مقوله مرجع و کلیات در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هم از نظر تعداد دفعات و هم از نظر حجمی که کتاب‌های درسی به آن پرداخته‌اند، بیشتر از سایر مقوله‌ها در کتاب‌های درسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی شاخه نظری، منعکس گردیده است.

اسماعیلی اول (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت مطالعه‌ی آزاد دانش‌آموزان دبیرستان‌های استان خوزستان و عوامل مؤثر بر آن" انجام داده است. روش پژوهش پیمایشی و داده‌های پژوهش از طریق پرسشنامه گردآوری شده است. جامعه‌ی مورد بررسی دانش-آموزان دبیرستان‌های استان خوزستان هستند. یافته‌ها نشان داد که در زمینه‌ی عوامل مؤثر بر میزان مطالعه از دیدگاه این دانش‌آموزان، بیشترین بارعاملی در مورد مؤلفه‌های بازدارنده متعلق به حجم زیاد تکالیف مدرسه و در مؤلفه‌های ترغیب‌کننده تشویق والدین به مطالعه‌ی آزاد بوده است. رداد و مسعودی (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت عادات مطالعه‌ی آزاد دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن" انجام دادند. روش پژوهش پیمایشی و داده‌های پژوهش از طریق پرسشنامه گردآوری شده است. جامعه‌ی مورد بررسی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر مشهد است. یافته‌ها نشان داد مطالعه‌ی آزاد در بین فعالیت‌های

مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان در اوقات فراغت جایگاه نازلی داشته است. در میان عوامل بازدارنده‌ی مطالعه حجم زیاد تکالیف درسی و تماشای تلویزیون مهم‌تر از سایر عوامل هستند. موحدیان و شاه‌مرادی (۱۳۹۴) رویکرد کتاب‌های درسی دوره دبستان را نسبت به مقوله‌های خواندن بررسی کردند. نتایج آنها در مجموع نشان داد که مولفین کتاب‌های درسی توجه مناسبی به مقوله خواندن داشته و طراحی و برنامه ریزی محتوای کتاب‌ها به گونه‌ای صورت گرفته است که دانش‌آموزان به خواندن فراتر از متن کتاب رسمی و خارج از محیط رسمی آموزشگاه ترغیب کند. کیان، منصوریان و کرشاهی امجری (۱۳۹۶) برنامه درسی پایه ششم ابتدایی در ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه را بررسی کردند. روش پژوهش آنها تحلیل محتوای کیفی و همچنین روش نظریه مبنایی به عنوان فرآیند بکار گرفته شد. جامعه پژوهش شامل تمامی کتاب‌های درسی ششم ابتدایی در سال ۹۳-۱۳۹۲ و نیز معلمان پایه ششم کرج بود. ابزارهای پژوهش شامل چک لیست تحلیل محتوا و مصاحبه نیمه ساختار یافته بود. نتایج نشان داد کتاب‌های درسی به شیوه مستقیم و غیرمستقیم دانش‌آموزان را به مطالعه ترغیب می‌کند. به علاوه در متن کتاب‌ها نشانگرهایی وجود دارد که دانش‌آموزان را به مطالعه منابع گوناگون تشویق می‌کند.

چتری و روت^۱ (۲۰۱۳) در مقاله‌ی مروری خود به تحلیل پژوهش‌های انجام شده بر عوامل موثر بر مطالعه پرداختند. آنها بیان می‌کنند که یافته‌های مقالات متعددی نشان دهنده این امر است که عادت به مطالعه در دانش‌آموزانی که از درس روخوانی نمره بیشتری می‌گیرند بیشتر است و این دانش‌آموزان از انگیزه‌های درونی بیشتری برای مطالعه غیر درسی برخوردارند. دیگر یافته آنها نشان داد که در اکثر پژوهش‌های انجام شده رابطه‌ی مثبتی میان مطالعه غیر درسی و مهارت‌های نوشتن را نشان می‌دهند.

آناملایا و مونیان دی^۲ (۲۰۱۳) عوامل موثر بر مطالعه دانشجویان مهندسی مالزی را بررسی کردند. نتایج آنها نشان داد که این دانشجویان از مطالعه کمتر از استفاده از تکنولوژی‌های نوین بخصوص پرسه زنی در اینترنت لذت می‌برند. دیگر یافته‌های آنها موید این امر بود که پیشینه‌ی خانوادگی، دسترسی به مواد خواندنی متنوع و مهم‌تر از همه محیط دیجیتال از مهم‌ترین عوامل موثر بر مطالعه هستند.

1. Chettri & rout
 2. Annamalai & Muniandy

اما در ارتباط با دیگر پژوهش‌هایی که بر روی کتاب تفکر و سبک زندگی انجام شده می‌توان به پژوهش معزی و زارعی (۱۳۹۵) اشاره کرد. در این پژوهش آنها کتاب تفکر و سبک زندگی را از نظر ترویج حجاب بررسی کردند. واحد تحلیل آنها جمله‌های بکار رفته در کتاب بود و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محاسبه فراوانی و درصد فراوانی استفاده کردند. نتایج نشان داد کتاب درسی مذکور به مقدار ۱/۲۵ درصد به اقناع فکری برای پذیرش قلبی و درونی حجاب، ۰/۴۹ درصد به ارائه الگو پوشش مناسب در راستای تقویت مراتب اسلامی، ۰/۲۱ درصد به ارائه خدمات جسمی و روحی توجه شده و به جلب مشارکت خانواده در راستای حیا و عفاف توجه نشده است. از دیگر پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با کتاب تفکر و سبک زندگی می‌توان به کریمیان، زوار و پیری (۱۳۹۵) در ارتباط با مولفه‌های پیشگیری از اعتیاد؛ حرفتی سبحانی لیل آبادی و پیری (۱۳۹۷) در ارتباط با مولفه‌های سرمایه فرهنگی و نقد کریمی (۱۳۹۴) در ارتباط با کاستی‌های کتاب تفکر و سبک زندگی اشاره کرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر رویکرد پژوهش، کیفی است. جامعه آماری پژوهش کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم در سال ۱۳۹۷ است. به دلیل محدود بودن جامعه آماری، نمونه و جامعه آماری یکسان بودند. ابزار پژوهش چک لیست تحلیل محتوا به شیوه کیفی بود. برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن می‌توان از روش تحلیل محتوا استفاده کرد (کیان، منصوریان و کرشاهی امجزی، ۱۳۹۶). تحلیل محتوا روشی مناسب برای پاسخ دادن به سؤال‌هایی درباره محتوای یک پیام است. مهم‌ترین کاربرد تحلیل محتوا توصیف ویژگی‌های یک پیام است. استفاده از تحلیل محتوا به عنوان یک تکنیک تحقیقی از اوایل قرن حاضر شروع و تاکنون ادامه دارد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۹۱، ۱۳۲).

برای این منظور در پژوهش حاضر کتاب به‌طور کامل (متن، پرسش‌ها، فعالیت‌ها، داستان‌ها، ارجاع‌ها و تصاویر) مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت و با بررسی کتاب، مفاهیم مرتبط با خواندن استخراج و دسته‌بندی گردید. سپس این مفاهیم دسته‌بندی و از نظر سطح انتزاع به مقوله و زیرمقوله تبدیل شدند و عبارات و جملاتی مرتبط با مطالعه و تشویق سبک زندگی مبتنی بر مطالعه عنوان شاهد به خود گرفتند. برای سنجش روایی پژوهش از روش

محتوایی و نظر متخصصان استفاده شد. محتوای نمونه‌ها توسط پژوهشگران به صورت جداگانه بررسی و مفاهیم استخراج شده و مقوله‌ها مقایسه شد. همین طور مقوله‌های استخراج شده توسط یک نفر از متخصصان ملاحظه شد و پایایی پژوهش با استفاده از روش پیشنهادی میرینگ^۱ (۲۰۰۰) بدست آمد که عبارت است از بررسی مجدد مقوله‌ها در بین ۱۰ الی ۵۰ درصد از موارد مورد بررسی. بنابراین مقوله‌ها در بیش از ۶۰ درصد از داده‌های خام مورد ارزیابی مجدد قرار گرفتند که نتایج مشابهی بدست آمد.

یافته‌ها

با توجه به محتوای بررسی شده که عبارت بود از ۱۶۰ صفحه کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم، کلیه موارد و مطالب مرتبط با خواندن در دو مقوله فعالیت‌های مطالعه و عناصر مطالعه به شرح ذیل آمده است:

۱. فعالیت‌های مطالعه: این مقوله بیشترین مطلب را در کتاب به خود اختصاص داده بود و به صورت مستقیم و غیرمستقیم دانش آموزان را به مطالعه تشویق و ترغیب می‌کرد. به عنوان نمونه فعالیت بازگویی دانش آموز را تشویق به بیان یک قصه و بحث در مورد آن می‌کند و یا با هم خواندن که به تشویق دانش آموزان برای خواندن طرح پژوهشی خود برای دیگر دانش آموزان است. آنچه که در این مقوله مورد توجه است تنوع فعالیت‌های مرتبط با مطالعه و خواندن است. بعضی از این فعالیت‌ها چون خواندن با خانواده از این جهت اهمیت دارد که خانواده دانش آموز را نیز درگیر این امر می‌کند.

¹ . Mayring

جدول ۱- فعالیت‌های مطالعه در کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم

مقاله	مفاهیم	نمونه
فعالیت‌های مطالعه	کامل کردن جملات، نوشتن	داستانی از ادبیات فارسی یا زندگی واقعی افراد بنویسید
	بازگویی	یک داستان را نقل کنید و درباره آن بحث کنید
	تصویرسازی	سعی کنید از مطالب آموخته شده در ذهن خود یک تصویر بسازید
	معنایابی	درک خود از معنای واژه‌های عقل، دانش و تجربه را بنویسید.
	نقل داستان	نقل داستان کلاغ تشنه به صورت ناتمام
	جستجوی اطلاعات	نقش اطلاعات در تغییر قضاوت ما، نقل سوال‌هایی در فعالیت تکمیلی که لازمه آن جستجو و مطالعه است
	پژوهش	طرح سوال پژوهش مهم‌ترین گام در انجام پروژه پژوهش است.
	گردآوری اطلاعات	اطلاعات از روش‌های مشاهده یا نظرسنجی و یا مراجعه به منابع چاپی و الکترونیک بدست می‌آید.
	طرح پرسش پژوهش	سوالی طراحی کنید که پاسخ آن در کتاب‌های درسی نباشد
	با هم خواندن	طرح پژوهشی خود را در کلاس بخوانید
	اهمیت انس با کتاب	نقل سخنی از مقام معظم رهبری
	پرسشگری	هدف یا هدف ما از انجام پژوهش چیست؟ چه روشی برای پژوهش من مناسب است.
	معرفی کتاب	ذکر حدیث از کتب مشهور مانند غررالحکم، معرفی کتاب پایی که به جا ماند. نقل حکایت از کتاب گلستان سعدی و کتاب بیدپا در کلاس درس، بحارالانوار، نهج البلاغه
	انتخاب شیوه پاسخ به سؤال	با چه روشی می‌توان به این سؤال پاسخ داد؟مراجعه به منابع چاپی و الکترونیکی، مشاهده یا نظرسنجی
	معرفی کتاب‌های مناسب خواندن	کتاب‌های مناسب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم
	سنجش اطلاعات	با چه معیاری می‌توانیم مطمئن شویم، اطلاعاتی که به دست می‌آوریم درست و کامل است؟
مراجعه به متون	با مراجعه به احادیث پیامبر و ائمه، احادیثی درباره دوستی پیدا کنید. به کتاب‌هایی که درباره زندگی رزمندگان اسلام مراجعه و سختی‌های	

مقوله	مفاهیم	نمونه
فعالیت‌های مطالعه		آنها در دوران جنگ و اسارت را بنویسید.
	خواندن برای خانواده	این داستان را به همراه خلاصه‌ای از گفتگوهای کلاس برای خانواده خود بیان کنید
	طرح سوال در ابتدای هر مبحث	چرا قرآن کریم افراد را به مهار خشم و بخشیدن دیگران توصیه می‌کند؟
	ذکر ضرب المثل	نتایج داستان با کدام ضرب المثل همخوانی دارد؟
	تفکر	اهل تفکر و تعقل باشید و هر موضوعی را از همه جنبه‌ها بررسی کنید.
	بازخوانی تجربه دیگران	از طریق خواندن تجربه‌های دیگران معیار و شیوه مناسب زندگی خود را پیدا کنید
	اهمیت مطالعه	آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند برابrand. زگهواره تا گور دانش بجوی
	تعریف واژه‌های جدید	خودآگاهی یعنی.... هويت فردی عبارت است از....
	روش مطالعه	روش مطالعه و یادگیری خود را بنویسید
	تهیه نمایشنامه	با کمک دوستان نمایشنامه‌ای را ترتیب دهید و آن را اجرا کنید

در ارتباط با مقوله دوم که عناصر مطالعه را بیان می‌کند، شش زیر مقوله زمان مطالعه، هدف از مطالعه، انگیزه مطالعه، برنامه‌ریزی، تمرکز، سرعت مطالعه و روش پس ختام شناسایی شد. به نظر می‌رسد که هدف از آوردن این عناصر در کتاب بیشتر راهنمایی و هدایت دانش آموز برای انجام دادن شیوه صحیح مطالعه است.

جدول ۲- عناصر مطالعه در کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم

زمان مطالعه	زمان مناسب را برای مطالعه انتخاب کنید.
هدف از مطالعه	هدف شما از مطالعه و یادگیری چیست؟
انگیزه مطالعه	چگونه برای مطالعه درسی که علاقه ندارید در خود انگیزه ایجاد می کنید.
برنامه ریزی	وقت خود را برای مطالعه تنظیم کنید.
تمرکز	برای افزایش تمرکز در هنگام مطالعه فنون زیر را بکار ببرید
سرعت مطالعه	با توجه به سختی و آسانی کتاب سرعت خود را تنظیم کنید.
روش پس ختام	معرفی روشی استاندارد برای خواندن

نتیجه گیری

در میان ادیان آسمانی تنها دین مبین اسلام است که با کلمه خواندن آغاز شده است. همچنین سیره و رفتار پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) نیز نشانگر اهمیت مطالعه و کسب دانش در اسلام است. به عنوان نمونه پیامبر شرط آزادی کفاری که در جنگ اسیر شده بودند را آموزش سواد به مسلمانان قرار می دهد. بر این اساس انتظار می رود کتابی که به مقوله تفکر و سبک زندگی می پردازد، سبک زندگی مبتنی بر مطالعه را بیش از دیگر کتابها معرفی و تبلیغ نماید، چرا که پایه تفکر صحیح خواندن است و بدون خواندن تفکر صحیح و بنیادین اگر نگوییم ناممکن، به سختی امکان پذیر می نماید.

کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم به لحاظ پرداختن به عناصر مطالعه و هدایت دانش آموز در جهت شیوه صحیح مطالعه می شود گفت از عملکرد مطلوبی برخوردار است. به عنوان نمونه این نکته را به دانش آموز تذکر می دهد که بهترین زمان برای مطالعه و یادگیری چه زمانی است و با توجه به هدفی که از مطالعه دارید سرعت خواندن خود را تنظیم نمایید. کتاب همچنین در بخش فعالیت های مطالعه به طرق مختلف، مستقیم و غیرمستقیم، دانش آموز را به مطالعه ترغیب می کند. روش هایی چوت تهیه نماشنامه، نقل داستان، ذکر داستان به صورت ناتمام، بازخوانی تجربه دیگران و غیره که از نکات مثبت کتاب مورد بررسی است.

اما آنچه که بیش از هر چیز به چشم می‌آید عدم توجه کتاب حاضر به بیان صریح و شفاف مزیت خواندن و نقش آن در داشتن تفکری صحیح است. کتاب تنها در آغاز سخنی از امام خمینی قدس سره را در مدح و انس با کتاب و پناه بردن به کتاب برای فراموش کردن زمان می‌آورد و نویسندگان محترم کتاب فراوش می‌کنند آنجایی که صحبت از راهکارهای مقابله با استرس و اضطراب می‌کنند، حداقل به این سخن از امام (ره) استناد کنند و یکی از راه‌های مفید کاهش استرس را مطالعه کتاب معرفی نمایند.

کتاب دارای فعالیت‌هایی است که به طور مداوم دانش آموز را ترغیب به تفکر می‌کند اما در هیچ قسمت از کتاب راه پاسخ به سؤالات را به دانش آموز معرفی نمی‌کند و تنها در قسمت طرح پژوهشی یکی از راه‌های جمع آوری اطلاعات را مراجعه به کتابخانه بیان می‌کند. در صورتی که انتظار می‌رفت چنین کتابی با ذکر مثال‌هایی از زندگی دانشمندان مسلمان همچون ابوعلی سینا که کتابدار کتابخانه سامانیان بود، مراجعه و استفاده از کتابخانه را یک فضیلت به شمار بیاورد و تلاش کند تا اهمیت نقش کتابخانه و کتابدار را در شیوه آموزشی مرسوم امروزی، که شیوه اکتشافی است بر خلاف شیوه دستوری گذشته، پر رنگ نماید.

کتاب تفکر و سبک زندگی در اکثر صفحات، موارد و مقوله‌های مرتبط با خواندن را در هاله‌ای از ابهام بیان می‌کند، به عنوان مثال در بخشی از کتاب "شیوه درست زندگی را در تفکر و گوش سپردن به سخن دیگران می‌داند" که می‌توانست در اینجا خواندن کتاب را به عنوان راهی برای گوش سپردن به سخنان و تفکرات گذشتگان و یا کسانی که به هر دلیلی امروز به خود آنها دسترسی نداریم بیان کند و یا در جایی دیگر فعالیت در خانه را مطالعه یک کتاب کمک درسی بیان می‌کند و یا به خرید کتاب کمک آموزشی اشاره می‌کند و در قسمت مقایسه سبک‌های زندگی هیچ اشاره‌ای به سبک زندگی فردی که اهل مطالعه است، نمی‌کند.

منابع

اسماعیلی اول، آرزو (۱۳۹۱). بررسی وضعیت مطالعه‌ی آزاد دانش‌آموزان دبیرستان‌های استان خوزستان و عوامل مؤثر بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

تقی پناهی، فاطمه؛ دیانی، محمدحسین (۱۳۸۷). بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه های مطالعه در دانش آموزان ابتدایی و راهنمایی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۳).

جوانبخت، میثم؛ وزیری، اسماعیل؛ یقطین، مریم (۱۳۹۰). بررسی میزان انعکاس موضوعات کتابداری و اطلاع‌رسانی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی (شاخه نظری) در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴(۱) (پیاپی ۵۳)، ۲۹۷-۳۱۸.

حرفتی سبحانی لیل آبادی، محمد؛ پیری، موسی (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول

متوسطه. مطالعات میان فرهنگی، ۱۲ (۳۱).

حیدری، غلامرضا؛ فرج‌پهلوی، عبدالحسین؛ اسدنیبا، ابوالفضل (۱۳۹۱). تحلیل عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده پژوهش در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. فصلنامه علم اطلاعات و نسخه‌شناسی، ۱ (۲)، ۳۵-۵۰.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: دانشگاه تهران. دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سازمان لغت‌نامه، جلد ۲۴.

رداد، ایرج؛ مسعودی، میترا (۱۳۹۲). بررسی وضعیت عادات مطالعه‌ی آزاد دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی. ۱۹ (۳)، ۳۸۷-۴۰۷.

عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. ذیل «مطالعه». تهران: نشر رهیاب نوین هور.

فامیل روحانی، سیدعلی‌اکبر؛ خواجه‌سوی، فاطمه؛ حمیدی، محسن (۱۳۹۲). بررسی میزان استفاده از فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اهواز و مشکلات و موانع موجود در بهره‌گیری از آن در این کتابخانه‌ها. فصلنامه دانش‌شناسی. ۶ (۲۱).

فراشبندی، فیروزه؛ کاوه باغبادرانی، فریبا؛ امرایی، مرتضی و امیدنیبا، مریم (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دبستان از نظر مفاهیم مربوط به کتاب و کتابخوانی. در کتابخانه‌های آموزشگاهی، پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی-یادگیری: مجموعه مقالات همایش دانشگاه فردوسی مشهد ۳ و ۴ اردیبهشت، (ص ۲۸۵-۳۰۰). تهران: کتابدار.

قرنل ایاق، ثریا (۱۳۸۳). ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه‌ها برای کودکان و نوجوانان). تهران: سمت.

کریمی، روح‌الله (۱۳۹۴). کاستی‌های کتاب‌های درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی. فصلنامه نقد کتاب اخلاق علوم تربیتی و روانشناسی. ۱ (۱).

کریمیان، هاجر؛ زار، تقی؛ پیری، موسی (۱۳۹۵). مؤلفه‌های پیشگیری از اعتیاد در محتوای کتاب تفکر و سبک زندگی پایه هفتم از دیدگاه دبیران. فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، ۱۰ (۴۰).

کیان، مرجان؛ منصوریان، یزدان؛ کرمشاهی امجزی، اسماعیل (۱۳۹۶). واکاوی نقش برنامه درسی پایه ششم ابتدایی در ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه. پژوهش‌های تربیتی، ۳۴.

محسنیان، سرور (۱۳۸۳). بررسی نقش کتاب‌های درسی در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی تحصیلی در ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، تهران.

معرف زاده، عبدالحمید؛ بیگدلی، زاهد؛ نعمتی، شهباز (۱۳۸۹). بررسی دیدگاه مسئولین کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در ارائه خدمات اطلاعاتی به کودکان خیابانی. مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، ۳ (۵)، ۲۹-۴۸.

معزی، لیلا؛ زارعی، رضا (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول در مورد ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب بر اساس اهداف سند تحول بنیادین. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، ۷ (۳).

معین، محمد (۱۳۷۵). فرهنگ معین. ج ۳، ذیل «مطالعه». تهران: امیرکبیر.

موحدیان، قاسم، شاه‌محمدی، گیتی (۱۳۹۴). بررسی رویکرد محتوایی کتاب‌های درسی دوره دبستان به مقوله‌های مرتبط با خواندن. اولین همایش ملی خواندن ۲۸ و ۲۹ آبان، دانشگاه کردستان.

نظری، اشرف، عصاره، فریده (۱۳۸۹). دیدگاه‌های دانش‌آموزان دبیرستانی شهرکرد در مورد عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد. مجله مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. شماره ۸۷.

Annamalai S, Muniandy B (2013). Reading Habit and Attitude among Malaysian Polytechnic Students. International Online Journal of Educational Sciences, 2013, 5 (1), 32-41

Chettri K, Rout S K. (2013). Reading Habits - An Overview. IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS) Volume 14 , Issue 6 (Sep. - Oct. 2013), PP 13-17.

Mayring, P. (2000, June). Qualitative content analysis. Forum: Qualitative Social Research, 1(2), Retrieved September 23, 2019, from <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2386>.
Webster, N. (1970). Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language. Cleveland/New York: World Publishing Company.